

Limitace péče praxe a právní zázemí

MUDr. Ondřej Kopecký

Centrum podpůrné a paliativní péče VFN Praha

Resuscitační oddělení KARIM

Ústav humanitních studií v lékařství 1.LF UK, obor bioetika

ČSPM

Limitace péče – způsoby a možnosti

Právní zázemí

Praxe

Limitace péče a status DNR metodický pokyn VFN

- **na základě dříve vysloveného přání pacienta**

(platí dle zákona pro nezahájení léčebného postupu, nikoliv ukončení probíhající kontinuální léčebné modality na přání pacienta)

- **nezahájením nebo ukončením určitého léčebného postupu, který je v dané situaci odborně zdůvodněný a možný, ale neodpovídá přání nebo zájmu pacienta**

(dle zákona toto ustanovení platí pro nezahájení léčebného postupu, nikoliv ukončení probíhající kontinuální léčebné modality na přání pacienta – zákonná formulace o neúčinnosti odvolání souhlasu s výkonem je zde ovšem v rozporu s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně)

- **z rozhodnutí ošetřujícího lékaře, pokud je terapie důvodně hodnocena jako marná a neúčelná.**

(viz Doporučení představenstva ČLK č.1/2010)

Náležitosti

- **Způsob rozhodování**
 - konsensus je ideál
 - odpovědný oš.lékař
 - konzultovat základní obor
- **Dokumentace**
 - včetně zdůvodnění
 - **pozitivní formulace cíle**
- **Komunikace**
 - pacient, zdravotníci, blízcí
 - strukturovaný rozhovor
- **Reevaluace**
 - pravidelně
 - při každé změně stavu
 - rozšiřovat i zužovat / zrušit
- V urgentní situaci bez plánu péče dle guidelines, v nejistotě pro zachování života
 - např. ne KPR v terminálním stádiu neléčitelného onemocnění

limitace péče – praxe

Omezování péče - koncepty

- konec 20.století
- nelze opodstatněně očekávat, že poskytovaná péče přinese pacientovi benefit
- prodlužování umírání, poškozování intervencemi, trápení v psychosociálním rozměru

Marná terapie

Therapy withholding – zadržovaná terapie

Therapy withdrawing – odnímání terapie

Limitace péče / stanovení adekvátního léčebného cíle

„Odpojování“ – jak to vypadá?

indikované metody x **neindikované metody**

limitace péče

- dříve vyslovené přání
- marná terapie
- léčebný cíl a jemu přiměřená terapie (goal concordant therapy)

kontinuální metody x **intermitentní metody**

Jaké „přístroje“ lze odpojit?

**nepokračování a nenasazování léčby
je eticky ekvivalentní**

Limitace léčby

antikoagulace

překlad na JIP

dialýza

ATB

noadrenalin

umělá plicní ventilace

KS, ICD

KPR

pokročilá fáze závažného onemocnění

terminální fáze

DNR \neq neléčit !!!

Zdravotní stav pravidelně přehodnocovat

Limit péče pravidelně přehodnocovat

- rozšiřování
- zužování

Cíl a plán péče stanovit reálně

- dosažitelnost, prostředky

PRÁVO – minimum pro lékaře

Zákony

Zákon o zdravotní péči č. 371/2011 Sb.

- souhlas s výkony, léčba bez souhlasu
- dříve vyslovené přání, dříve vyslovené přání za hospitalizace
- zástupný souhlas, osoba blízká
- paliativní péče

Občanský zákoník 2014-2016 č.89/2012 Sb.

- osoba blízká
- předběžné prohlášení

Úmluva o lidských právech a biomedicíně 2001 č.96/2001 Sb.m.s.

- práva pacienta
- odvolatelnost souhlasu

Úmluva o lidských právech

Kapitola II – Souhlas

Článek 5 – Obecné pravidlo

Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas.

Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích.

Dotčená osoba může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat.

Článek 8 – Stav nouze vyžadující neodkladná řešení

Pokud v situacích nouze nelze získat příslušný souhlas, jakýkoliv nutný lékařský zákrok lze provést okamžitě, pokud je nezbytný pro prospěch zdraví dotčené osoby.

Článek 9 – Dříve vyslovená přání

Bude brán zřetel na dříve vyslovená přání pacienta ohledně lékařského zákroku, pokud pacient v době zákroku není ve stavu, kdy může vyjádřit své přání.

Zákon o zdravotních službách

§ 31

(1) Poskytovatel je povinen

a) zajistit, aby byl pacient srozumitelným způsobem v dostatečném rozsahu informován o svém zdravotním stavu a o navrženém individuálním léčebném postupu a všech jeho změnách (dále jen „informace o zdravotním stavu“),

b) umožnit pacientovi nebo osobě určené pacientem klást doplňující otázky vztahující se k jeho zdravotnímu stavu a navrhovaným zdravotním službám, které musí být srozumitelně zodpovězeny.

(2) **Informace o zdravotním stavu** podle odstavce 1 obsahuje údaje o

a) pricině a původu nemoci, jsou-li známy, jejím stadiu a předpokládaném vývoji,

b) účelu, povaze, předpokládaném přínosu, možných důsledcích a rizicích navrhovaných zdravotních služeb, včetně jednotlivých zdravotních výkonů,

c) **jiných možnostech** poskytnutí zdravotních služeb, jejich vhodnosti, přínosech a rizicích pro pacienta,

d) další potřebné léčbě,

e) omezeních a doporučeních ve způsobu života s ohledem na zdravotní stav a

f) **možnosti**

1. vzdát se podání informace o zdravotním stavu podle § 32 a

2. určit osoby podle § 32 a 33 nebo vyslovit zákaz o podávání informací o zdravotním stavu podle § 33.

Informace o zdravotním stavu je pacientovi sdělena při přijetí do péče a dále vždy, je-li to s ohledem na poskytované zdravotní služby nebo zdravotní stav pacienta účelné.

Zákon o zdravotních službách

§ 32

(1) Pacient se může vzdát podání informace o svém zdravotním stavu, popřípadě může určit, které osobě má být podána. Záznam o vzdání se podání informace o zdravotním stavu a určení osoby, které má být informace o zdravotním stavu podána, je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi; záznam podepíše pacient a zdravotnický pracovník. K vzdání se podání informace o zdravotním stavu se nepřihlíží, jde-li o informaci, že pacient trpí infekční nemocí nebo jinou nemocí, v souvislosti s níž může ohrozit zdraví nebo život jiných osob.

(2) Informace o nepříznivé diagnóze nebo prognóze zdravotního stavu pacienta může být v nezbytně nutném rozsahu a po dobu nezbytně nutnou zadržena, lze-li důvodně předpokládat, že by její podání mohlo pacientovi způsobit závažnou újmu na zdraví. Podle věty první nelze postupovat v případě, kdy

- a) informace o určité nemoci nebo predispozici k ní je jediným způsobem, jak pacientovi umožnit podniknout preventivní opatření nebo podstoupit včasnou léčbu,
- b) zdravotní stav pacienta představuje riziko pro jeho okolí,
- c) pacient žádá výslovně o přesnou a pravdivou informaci, aby si mohl zajistit osobní záležitosti.

Zákon o zdravotních službách

§ 36

Dříve vyslovené přání

(1) Pacient může pro případ, kdy by se dostal do takového zdravotního stavu, ve kterém nebude schopen vyslovit souhlas nebo nesouhlas s poskytnutím zdravotních služeb a způsobem jejich poskytnutí, tento souhlas nebo nesouhlas předem vyslovit (dále jen „dříve vyslovené přání“).

(2) Poskytovatel bude brát zřetel na dříve vyslovené přání pacienta, má-li ho k dispozici, a to za podmínky, že v době poskytování zdravotních služeb nastala předvídatelná situace, k níž se dříve vyslovené přání vztahuje, a pacient je v takovém zdravotním stavu, kdy není schopen vyslovit nový souhlas nebo nesouhlas. Bude respektováno jen takové dříve vyslovené přání, které bylo učiněno na základě **písemného poučení pacienta o důsledcích jeho rozhodnutí, a to lékařem v oboru všeobecné praktické lékařství, u něhož je pacient registrován, nebo jiným ošetřujícím lékařem v oboru zdravotní péče, s nímž dříve vyslovené přání souvisí.**

(3) Dříve vyslovené přání musí mít písemnou formu a musí být opatřeno úředně ověřeným podpisem pacienta. Součástí dříve vysloveného přání je písemné poučení podle odstavce 2.

(4) Pacient může učinit dříve vyslovené přání **též při přijetí do péče poskytovatelem nebo kdykoliv v průběhu hospitalizace, a to pro poskytování zdravotních služeb zajišťovaných tímto poskytovatelem. Takto vyslovené přání se zaznamená do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi; záznam podepíše pacient, zdravotnický pracovník a svědek;** v tomto případě se nepostupuje podle odstavce 3.

(5) Dříve vyslovené přání

a) **není třeba respektovat**, pokud od doby jeho vyslovení došlo v poskytování zdravotních služeb, k nimž se toto přání vztahuje, k takovému vývoji, že lze důvodně předpokládat, že by pacient vyslovil souhlas s jejich poskytnutím; rozhodnutí o nerespektování dříve vysloveného přání pacienta a důvody, které k němu vedly, se zaznamenají do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi,

b) **nelze respektovat, pokud nabádá k takovým postupům, jejichž výsledkem je aktivní způsobení smrti,**

c) nelze respektovat, pokud by jeho splnění mohlo ohrozit jiné osoby,

d) **nelze respektovat, pokud byly v době, kdy poskytovatel neměl k dispozici dříve vyslovené přání, započaty takové zdravotní výkony, jejichž přerušení by vedlo k aktivnímu způsobení smrti.**

(6) Dříve vyslovené přání nelze uplatnit, jde-li o nezletilé pacienty nebo pacienty s omezenou svéprávností.

Občanský zákoník

Předběžné prohlášení

§ 38

V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk **projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem**, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby **se určitá osoba stala jeho opatrovníkem**.

§ 39

(1) Nemá-li prohlášení formu veřejné listiny, musí být učiněno soukromou listinou opatřenou datem a potvrzenou dvěma svědky; svědek o sobě uvede v potvrzení údaje, podle nichž ho lze zjistit.

(2) Svědky mohou být jen osoby, které na prohlášení a jeho obsahu nemají zájem a nejsou nevidomé, neslyšící, němé nebo neznalé jazyka, v němž je prohlášení učiněno. Svědci musí prohlášení podepsat a být schopni potvrdit schopnost prohlašujícího jednat a obsah jeho prohlášení.

(3) Je-li obsahem prohlášení pořízeného veřejnou listinou určení, kdo se má stát opatrovníkem, ten, kdo veřejnou listinu sepsal, zapíše údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal, do neveřejného seznamu vedeného podle jiného zákona.

Občanský zákoník

- **Zásah do integrity**
- § 93
- (1) Mimo případ stanovený zákonem **nesmí nikdo zasáhnout do integrity jiného člověka bez jeho souhlasu** uděleného s vědomím o povaze zásahu a o jeho možných následcích. Souhlasí-li někdo, aby mu byla způsobena závažná újma, nepřihlíží se k tomu; to **neplatí, je-li zásah podle všech okolností nutný v zájmu života nebo zdraví** dotčeného.
- (2) **Zákonný zástupce může udělit souhlas** k zásahu do integrity zastoupeného, je-li to k přímému prospěchu osoby, která není schopna dát souhlas sama.
- § 94
- (1) Kdo chce provést na jiném člověku zákrok, vysvětlí mu srozumitelně povahu tohoto zákroku. Vysvětlení je řádně podáno, lze-li rozumně předpokládat, že druhá strana pochopila způsob a účel zákroku včetně očekávaných následků i možných nebezpečí pro své zdraví, jakož i to, zda přichází v úvahu případně i jiný postup.
- (2) Uděluje-li souhlas za jiného jeho zákonný zástupce, podá se vysvětlení i tomu, kdo má být zákroku podroben, je-li schopen úsudku, způsobem přiměřeným schopnosti dotčeného vysvětlení pochopit.
- § 95
- Nezletilý, který není plně svéprávný, může v obvyklých záležitostech udělit souhlas k zákroku na svém těle také sám, je-li to přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku a jedná-li se o zákrok nezanechávající trvalé nebo závažné následky.
- § 96
- (1) Souhlas k zásahu do integrity člověka vyžaduje **písemnou formu, má-li být oddělena část těla**, která se již neobnoví.
- (2) Písemnou formu vyžaduje i souhlas k
 - a) lékařskému pokusu na člověku, nebo
 - b) zákroku, který zdravotní stav člověka nevyžaduje; to neplatí, jedná-li se o kosmetické zákroky nezanechávající trvalé nebo závažné následky.

Občanský zákoník

- § 97
- (1) **Udělený souhlas může být odvolán v jakékoli formě, i když se pro udělení souhlasu vyžaduje písemná forma.**
- (2) Nevyžaduje-li se pro souhlas písemná forma, má se za to, že byl udělen. Při nejistotě, zda byl souhlas odvolán v jiné než písemné formě, se má za to, že k odvolání nedošlo.
- § 98
- (1) Nemůže-li člověk udělit souhlas pro neschopnost projevit vůli, byť jen přechodnou, a nemá-li zákonného zástupce, vyžaduje se souhlas přítomného manžela, rodiče, nebo jiné osoby blízké. Není-li přítomna žádná z těchto osob, vyžaduje se souhlas manžela, a není-li, souhlas rodiče, popřípadě jiné osoby blízké, pokud je lze bez obtíží zjistit a zastihnout a pokud je zřejmé, že nehrozí nebezpečí z prodlení. Není-li možné získat souhlas žádným z výše uvedených způsobů, může souhlas udělit jiná přítomná osoba, která o dotčenou osobu osvědčí mimořádný zájem.
- (2) Při zákroku i při udělení souhlasu se vezme **zřetel na dříve vyslovená známá přání** člověka, do jehož integrity má být zasazeno.
- § 99
- **Je-li život člověka v náhlém a patrném nebezpečí** a nelze-li souhlas ve stavu nouze získat ani v jiné než stanovené formě, lze okamžitě zakročit, pokud to je ve prospěch zdraví dotčené osoby nezbytné.
- § 100
- (1) Má-li být zasazeno do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let, nenabyl plné svéprávnosti a který zákroku vážně odporuje, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. To platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná.
- (2) **Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity osoby uvedené v odstavci 1, ač si jej tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu.**
- § 101
- **Má-li být zasazeno do integrity člověka neschopného úsudku způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo způsobem spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život nebo zdraví, lze zákrok provést jen s přivolením soudu.** Tím není dotčeno ustanovení § 99.
- § 102
- Soud přivolí k zákroku podle § 100 nebo 101, je-li dotčené osobě podle rozumného uvážení k prospěchu, po jejím zhlédnutí a s plným uznáváním její osobnosti.
- § 103
- Bylo-li zasazeno do integrity člověka, který byl ve stavu, kdy nemohl posoudit, co se s ním děje, a nedal-li sám k zákroku souhlas, musí mu být, jakmile to jeho stav dovolí, vysvětleno způsobem, kterému bude schopen porozumět, jaký zákrok byl na něm proveden, a musí být poučen o jeho možných následcích i o riziku neprovedení zákroku.

Doporučení představenstva ČLK

čl. 4

f) Jakýkoliv léčebný postup, při němž není odůvodněný předpoklad jeho příznivého účinku na zdravotní stav pacienta nebo pro záchranu života a kde rizika komplikací, bolesti, dyskomfortu a strádání převažují nad reálným klinickým přínosem zvoleného postupu, je nutno považovat za **léčbu, která není „ku prospěchu a v nejlepším zájmu pacienta“ a lze ji označit jako tzv. marnou a neúčelnou léčbu.**

Dosažení dočasné korekce hodnoty některé z fyziologických funkcí či jejich dílčích parametrů bez ovlivnění celkového průběhu onemocnění a možnosti záchrany života, nemůže být při zvažování poměru přínosu a rizika považováno za příznivý účinek zvoleného léčebného postupu. Léčba, která se jeví jako marná a neúčelná, **nemá být indikována a prováděna.**

Doporučení představenstva ČLK

čl. 5

Základní principy pro postup při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů terminálně nemocných

- a) Přijetí pacienta na pracoviště intenzivní péče by mělo být podloženo předpokládaným přínosem poskytované péče, která mu má být na daném oddělení poskytnuta.
- b) Stanovení rozsahu poskytované léčby musí být založeno na odborném a kvalifikovaném posouzení zdravotního stavu pacienta.
- c) Zahájení nebo pokračování jakéhokoliv léčebného postupu, který není odborně odůvodněný, kde neexistuje racionální předpoklad jeho příznivého účinku na celkový průběh onemocnění a kde rizika komplikací, strádání, útrap a bolesti převažují nad reálným klinickým přínosem zvoleného postupu, je v rozporu s etickými principy medicíny a Chartou práv umírajících. **Neexistuje povinnost zahajovat marnou a neúčelnou léčbu nebo v ní pokračovat, pokud je probíhající léčba odůvodněně za takovou označena.**
- d) Zabezpečení fyzických, psychických, sociálních a duchovních potřeb pacienta, odstranění pocitů bolesti, strádání a utrpení s respektováním lidské důstojnosti jsou základní priority paliativní péče.

Právo - souhrn

K ochraně „slabšího“

- Povinnosti lékařů (informace, alternativy, předpokládaný vývoj)
- Léčba na náležitě odborné úrovni (EBM, paliativní principy, komunikace, rozhodovací proces)
- Konsensus s pacientem / osobou blízkou

Co je náležitá odborná péče neříká právo, ale soudní znalec

Nejednoznačné, v kontradikci, nejsou judikáty

Kodifikace odborného konsensu (smrt mozku)

Nastavení mantinelů

- na léčebném postupu musí být dohoda = inf. konsensus
- v nejistotě zachraňovat život

Co je dobře neříká právo, ale pacient

Praktické možnosti

Odmítnutí léčby

Dříve vyslovené přání

- Trvalé platné – ověřený podpis
- Platné pro hospitalizaci – lékař + svědek

Negativní reverz

- Opakované poučené odmítnutí (není plán, jen ochrana lékaře, komunikační problém)

Cíl léčby

- Pozitivní formulace, adekvátní postupy k dosažení cíle
- Limitace jako neadekvátní péče

Marná terapie

- Autonomní rozhodnutí lékaře

„Terminální“ pacient

Terminální pacient

Dop. postup pro praktické lékaře, ČSPM 2011

- Fáze kompenzovaného onemocnění (měsíce, roky)
- Fáze nevratně progredujícího onemocnění (týdny, měsíce)
- Terminální fáze (hodiny, dny , týdny)

KPR?

Cíl léčby?

ERC 2017 – ukončení / nezahájení KPR

nebezpečí pro záchránce

zranění neslučitelná se životem

advance directives

marná terapie

asystolie > 20 min. při absenci reversibilních příčin

~~terminální stadium nevyléčitelné nemoci~~

KPR - okolnosti

- Progrese základního onemocnění (kazuistika porodnice)
- Komplikované symptomy (kazuistika plicní)
- Perioperační / periintervenční období (musím přehodnotit, doporučené postupy)
- Nedostatečná argumentace (kazuistika neurologie)
- Potenciální dárce orgánů!

Mýty

- Podpis informovaného souhlasu stačí k ochraně;
- Já bych to tak nechtěl
- Nebudu žalován, když budu konat – a naopak
- Shodneme se na tom, tak je to dobře

Jak neudělat chybu?

Argumentace o rozhodnutí předem

Pozitivní formulace, o co se léčbou snažíme

Komunikace (lékař zákl. oboru, pacient, příbuzný, cíl léčby, možnosti, limity)

Konsensus – dokumentace

Dissensus – soudce

Nejasnost – terapeutický pokus, záchova života, guidelines

Děkuji za pozornost

MUDr. Ondřej Kopecký

Centrum podpůrné a paliativní péče VFN Praha
Resuscitační oddělení KARIM

paliativni.pece@vfn.cz

ondrej.kopecky@vfn.cz